

– повторність.

Усі наведені принципи дають можливість розширити світогляд, розвинути музичні здібності учнів.

Таким чином, якісний результат в естетичному вихованні учнів основної школи в процесі музичного навчання викладач досягає за умов:

- урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- педагогічна взаємодія, співпраця та співтворчість вчителя та учнів;
- творчий підхід вчителя до навчального процесу (упровадження інноваційних та нестандартних методів навчання);
- вільний вибір навчальних завдань, спрямований на розвиток творчого потенціалу та забезпечення можливостей для їх самореалізації;
- активна позакласна діяльність (гуртки, студії, творчі вечори, відвідування концертів тощо).

Отже, естетичні цілі виховання несуть, насамперед, розвиваючий характер. У процесі музичного навчання створюються оптимальні умови для всебічного розвитку учнів та відбувається це тільки через діяльність.

Музичне навчання – пізнавальний багатогранний процес, який впливає на формування естетичного смаку, сприяє становленню характеру, норм поведінки, збагачує внутрішній світ людини, виховує любов до музичного мистецтва, формує моральні якості особистості.

Література:

1. Баранов С. П. Педагогіка // Учебное пособие для пед. училищ. – М.: Просвещение, 1981.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений. В 2-х т. – М., 1982. – Т.2.
3. Котляревский И. А., Полянский Ю. А. Актуальные пробелы музыкального образования // Музична Україна. – 1986.
4. Сухомлинский В. А. ст. “Серце отдаю детям” / Попов. В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания. – М.: Музыка, 1990. – С. 52-53.

І.В. Іванченко

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ УЧНІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

Для здобуття позитивних результатів у вокально-хоровій роботі, чимале значення має знання та створення педагогічних умов підвищення якості вокально-хорової роботи в процесі навчання учнів.

Під педагогічними умовами формування якості вокально-хорової роботи розуміють такі спеціально створені умови, за яких здійснюється глибоке осягнення ідейно-естетичного змісту музичного твору і посилюється його вплив на особистість.

Ключові слова: вокально-хорова робота, педагогічні умови.

It is important for receiving positive results in a vocal-choral work to know and to create pedagogical conditions of rising of the quality of the vocal-choral work in the process of pupils' education.

Pedagogical conditions of forming of quality of vocal-choral work mean specially created conditions owing to which deep understanding of aesthetic content of a musical composition are carried out and its influence to the personality strengthen.

Key words: vocal-choral work, pedagogical conditions.

Створення цих умов полягає як у доцільному доборі музичних творів і підготовці учнів, так і в організації необхідного середовища.

Першою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагога роз'яснювати вокально-хорові завдання, що сприяє якісному засвоєнню знань та вірному виконанню вимог вчителя учнями. Тобто учні повинні усвідомити зміст завдання вокально-хорової роботи. Ця умова вимагає вмілого, гармонійного поєднання пояснень і практичного показу вчителя.

Другою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагога голосом показати вірність співу.

Учні як свідомо, так і підсвідомо будуть намагатися наслідувати манеру звукоутворення вчителя. Тому вчитель повинен обов'язково володіти добре поставленим та чисто інтонуючим голосом, але, в свою чергу, співати як оперний співак йому зовсім не обов'язково.

Третьою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом чути недоліки голосоутворення учнів.

Вчитель повинен звернути увагу учнів на те, як світло, дзвінко, звучить його голос, порівняти звучання свого голосу зі знайомими звуками скрипки, дзвоника, бджілки тощо. Перед учнями поставлена конкретна звукова мета, доступна їх розумінню (наслідувати скрипку, дзвоник).

В процесі вокально-хорової роботи вчитель показує дітям, як він досягає потрібного звучання, як він правильно відкриває рота, починаючи спів (нібито вдихаючи аромат квітки), як стоїть під час співу.

Отже, вчитель повинен пояснювати різними засобами мету, до якої треба прагнути (звучання голосу) і шлях, яким можна досягти цієї мети.

Учням старшого віку, досвід яких значно ширший, можна давати більш глибокі пояснення, в процесі вокально-хорової роботи, вдаючись іноді до аналізу, процесу, який відбувається при правильному або неправильному співі. Важливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом фокусувати увагу учня на гарних звуках його голосу.

Учні повинні усвідомлено підходити до звукоутворення та контролювати свій спів, намагатися співати краще і в цьому їм повинен

допомагати саме вчитель, який через вміння фокусувати увагу учнів на гарних звуках їх голосів буде старанно намагатися розширити об'єм цих звуків, в цьому йому допоможуть самі учні.

Щоб подолати навички напруженого співу, вчитель повинен роз'яснювати учням старшого віку таким чином: "Опускайте добре нижню щелепу, бо, коли ви співаєте з затиснутим ротом (особливо голосні та йотовані і, й, є, е), ваша горлянка автоматично затискається".

Треба пояснити учням, що при співі не можна напружувати шию, груди треба розправити, щоб легені не стискалися і дихання було цілком вільним.

Роль правильного показу дуже важлива ще й тому, що голосові складки людей мають властивість повторювати в загальмованому вигляді ті рухи, які відтворюють м'язи співака (в даному разі вчителя, який показує правильний спів).

Можна сказати, що набуття дітьми вокально-хорового досвіду змінює в деякій мірі співвідношення показу і пояснення. Чим більше вокально-хоровий досвід здобули учні, тим меншу роль грає показ, а більшу – пояснення, проте навіть і в досвідченому хорі роль показу ще досить висока, хоч і менша, ніж в роботі з малюками-початківцями.

В процесі вокально-хорової роботи, вчитель повинен з усією відповідальністю підійти до якості пояснень та показу. Сама форма бесіди повинна активізувати зорову і слухову увагу дітей. Тому доречна бесіда вчителя, побудована на запитаннях до учнів. Наприклад, такі питання: "Як я відкриваю рота?", "Коли я заспівав краще, вільніше, світліше?".

Роблячи порівняння із зоровими, слуховими і просторовими уявленнями, вчитель повинен підбирати зрозумілі порівняння. Можна іноді використовувати аналіз не тільки позитивного показу, але й негативного, неправильного, щоб шляхом порівняння довести перевагу кращого.

Вокальний показ учителя повинен бути правильним. Вчитель не обов'язково повинен мати винятковий вокальний голос, але він повинен добре володіти тим вокальним матеріалом, який має.

Найголовнішою педагогічною умовою підвищення вокально-хорової роботи є вміння педагогом підбирати вокальні вправи в логічній послідовності, як звукові, так і беззвукові (дихальна гімнастика, фізичні вправи та ін.), використовувати вокально-хорові вправи з учнями вчитель повинен систематично. Багаторазове повторення дії, як відомо, завжди веде до автоматизації. Чим простіша дія, тим легше і швидше вона автоматизується, чим вона складніша - тим довше проходить цей процес.

В процесі вокально-хорової роботи, треба забезпечити поступовість завдань та систематичність, постійність у вправах. Наприклад, якщо після того, як учні навчаться добре співати в помірному темпі необхідну послідовність звуків у зручній теситурі, одразу дати їм пісню в швидкому

темпі, побудовану на стрибках в широкому діапазоні, то таке навчання не дасть хороших наслідків, бо тут буде порушена система.

Зрозуміло, якщо вчитель матеріал вправ і пісень підбирає в системі, але працює з дітьми нерегулярно, багато пропускає, то тут буде порушена постійність тренажу і це теж затримає успішне утворення вокально-хорових знань. Треба поступово ускладнювати завдання і створювати умови для постійного засвоєння вправ. Наприклад, домігшись у дітей вільного звукоутворення на диханні з хорошим використанням резонаторів на мелодіях в зручній теситурі і в помірному темпі, слід дуже обережно переходити до співу мелодій у більш швидких темпах. Тому, наприклад, розучування пісні здебільшого проходить спочатку в уповільненому темпі. Особливо ретельно у вокально-хоровій роботі треба додержуватись поступовості і систематичності, коли доводиться переборювати хибні навички співу і прищеплювати нові, правильні звички. Це так зване явище інтерференції, при якому виявляється конфлікт між старою і новою навичкою. В цьому випадку доводиться гальмувати стару навичку. Наприклад, учень звик співати напружуючи горлянку, а його треба навчити співати вільно, без напруження. Звична дія (напружений спів) весь час гальмує утворення нової навички (ненапружений спів). В процесі вокально-хорової роботи за умови правильних дій вчителя, буде відбуватися процес перебудови, а невдовзі і взагалі, зникнення негативної навички. Проте, як тільки змінюються обставини, за яких самоконтроль учнів слабшає (учні дуже хвилюються під час виступу), як знову стара навичка перемагає нову (якщо остання закріплена ще недостатньо) і знову учні починають співати напружено. Щоб цього не було, треба добре закріпити нову навичку, утворити стійкий стереотип. Тут систематичність та поступовість у вокальних вправах відіграють виключно важливу роль.

Особливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом розвивати творчу ініціативу самих учнів. Вчитель музики, в процесі вокально-хорової роботи, повинен викликати у дітей бажання навчитись гарно співати.

Учні повинні з зацікавленістю та емоційністю, з повним усвідомленням ставитися до оволодіння вокально-хоровими знаннями.

В процесі вокально-хорової роботи педагог повинен створити такі педагогічні умови, при яких учні усвідомлювали б свої досягнення та розуміли недоліки, тому що це дуже допомагає успішному навчанню. Тому корисно, щоб вчитель після розучування пісні пояснював учням, чого вони навчилися, в чому пішли вперед.

Важливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом добирати цікавий музичний репертуар. Пісні шкільного репертуару повинні захоплювати дітей, зацікавити їх оригінальними вправами в процесі вокально-хорової роботи.

Також, важливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом використовувати музичний інструмент в своїй практичній діяльності. Фортепіано в роботі вчителя середньої школи може розглядатися в плані двох функцій: допоміжної та самостійної. Допоміжна роль фортепіано визнана всіма – це, передусім, акомпанемент. Фортепіанний супровід, сприяє розвитку гармонічного слуху, і тому застосовують фортепіано не тільки для акомпанування пісень, але й різних вправ (розспівування, гармонізація гами, тощо). Музика – це мистецтво звуку, і будь-які музичні здібності учня може розвивати тільки реальне музичне звучання. Жива інструментальна ілюстрація дає запас нових яскравих вражень і необхідна для більш повного розкриття багатьох теоретичних понять. Наприклад, поняття про регістр. Людський голос, тим більше голос дитини, не дає такого чіткого уявлення про регістр, як інструмент. Підбирати цікаві твори для контрастного зіставлення різних темпів, ритмів, динаміки, нюансів на фортепіано набагато легше, ніж на матеріалі пісень. Вчитель повинен вміти читати з листа, добре, вільно володіти інструментом.

Вчитель повинен вміти образно, доступно розповісти про виконуваний твір, запалити інтерес, фантазію маленького слухача і виконати ці прості дитячі твори на стільки високохудожньо, щоб повністю оволодіти уявленням дитини. При показі вчителем музичного матеріалу, на дитину впливає не тільки звучання, але й сам виконавець. Його жести, міміка, які мають для них особливо велике значення.

Вчитель обов'язково повинен вміти вільно транспонувати та підбирати на слух. Музичний інструмент, особливо фортепіано, є засобом активного виховання, а не тільки добрим “помічником” чи “наочним приладдям”. Недооцінка його ролі дуже позначається на якості вокально – хорової підготовки учнів в процесі вокально-хорової роботи.

Виконання вимог стосовно раціональної послідовності роботи з удосконалення якості музичного матеріалу учнями на уроках музики стає основою для підвищення якості вокально-хорової роботи молодших школярів.

Основними критеріями сформованості вокально-хорової роботи є:

- 1) ступінь усвідомлення змісту та передачі образу даного твору;
- 2) послідовність виконання вимог;
- 3) якість виконання вимог висунути до даного твору.

Перелічені критерії допоможуть визначити рівень вокально-хорової підготовки учнів.

Вокально-хорова робота, повністю залежить від педагогічних умов, які мають здатність впливати на її якість.

Отже, такими педагогічними умовами є вміння педагогом:

- роз'яснювати вокально-хорові завдання, що сприяє якісному

засвоєнню знань і вірному виконанню учнями музичних творів;

- чути недоліки голосоутворення учнів та виправляти їх шляхом добору особливих вокально-хорових вправ;
- фокусувати увагу учня на гарних звуках його голосу;
- використовувати беззвуківі вправи, а саме: дихальну гімнастику, фізичні вправи та ін.;
- підбирати вокально-хорові вправи в логічній послідовності;
- розвивати всі види вокально-хорової техніки в процесі вокально-хорової роботи;
- прищеплювати учням правильний тип дихання (косто-абдомінальний тип дихання);
- перевіряти ступінь засвоєння учнями тих чи інших вправ;
- формувати в учнях м'яку атаку при співі музичного матеріалу;
- планувати урок відповідно до теми;
- володіти музичним інструментом в достатньому ступені;
- використовувати диференційований підхід до школярів в процесі вокально-хорової роботи;
- працювати над художнім образом музичних творів;
- скласти творчу атмосферу на уроці;
- досягти поставленої мети в процесі вокально-хорової роботи;
- працювати з урахування діапазону учнів над вокальними творами;
- спостерігати за чистотою інтонування голосів;
- стежити за дикцією та артикуляцією;
- поєднувати як наукову, так і образну термінологію в процесі вокально-хорової роботи;
- розвивати творчу ініціативу самих учнів;
- поступово вирівнювати регістри голосу в процесі вокально-хорової роботи;
- голосом показувати правильність співу;
- бути музично-теоретично підготовленим до роботи з дітьми;
- використовувати методи вокально-хорової роботи на уроках музики;
- працювати над художнім образом, відповідно до обраного твору.

Виконання умов, що стосуються раціональної послідовності роботи з удосконалення якісного виконання шкільного репертуару на уроках музики стає основою для підвищення якості вокально-хорової роботи в процесі навчання учнів.

Перелічені педагогічні умови дають змогу виявити рівень вокально-хорової роботи зі школярами на уроках музики.

Педагогічними умовами для підвищення сприйняття учнями музичного матеріалу є:

- умови, які забезпечують підвищення якості вокально-хорової

роботи;

- умови, які передбачають включення школярів в активну діяльність в процесі роботи над музичним матеріалом;
- умови, що забезпечують засвоєння учбової інформації;
- умови, які передбачають здійснення навчального процесу на оптимальному рівні розвитку вокально-хорових здібностей;
- умови, які пов'язані з відтворенням вокально-хорових здібностей в процесі вокально-хорової роботи;
- умови, які враховують інтереси, нахили та можливості учнів.

Серед різних видів музичного мистецтва пісня, завдяки своїй унікальній організуючій, виховній та об'єднуючій ролі, володіє дуже великим ідейно-естетичним потенціалом та відіграє величезну роль у духовному формуванні особистості учня.

Пісня супроводжувала людство протягом всієї історії. Ту роль, яку вона відіграє у житті суспільства, її демократизм, визначає її вплив на становлення духовного світу людини.

Важливо, щоб музична мова твору ставала для учнів засобом сприймання й розуміння його образного змісту.

В процесі роботи рекомендується використовувати такі методи: метод емоційного впливу, метод емоційного стимулювання, а також загально-дидактичні методи: роз'яснювально-ілюстративний, демонстративний, репродуктивний, практичний, метод порівняльного аналізу, проблемно-пошуковий та емпіричний методи.

Перелічені методи використовуються не ізольовано, а у різних поєднаннях на всіх етапах роботи над пісенним матеріалом.

Для музичного виховання в загальноосвітній школі відводиться мало часу, а програма дуже об'ємна і відповідно тієї невеликої кількості годин, що відводиться на вокально-хорову роботу над пісенним матеріалом зовсім недостатньо.

Тому, необхідно переглядати побудову вокально-хорової роботи, щоб за короткий проміжок часу роботи над музичним твором забезпечити її ефективність, щоб процес вокально-хорової роботи сприяв розвитку вокально-технічних вмінь та навичок учнів, та підвищував їх загальний рівень вокально-хорової культури.

Розглянемо педагогічні умови, які потрібно створювати для покращення якості вокально-хорової роботи та підвищення вокально-хорових знань та вмінь учнів на матеріали пісень шкільного репертуару.

Розглянемо поетапно роботу над пісенним матеріалом.

Розучування пісні в класі – це захоплюючий процес осягнення музичного образу пісні, оволодіння вокально-хоровими і виконавськими навичками, розвитку музичних здібностей, художньо-образного мислення учнів. Домагаючись виразного виконання пісні, вчитель сприяє вихованню

естетичних почуттів, смаків і суджень, виховує емоційну чутливість, здатність до глибокого естетичного переживання змісту твору.

Колективне виконання пісень об'єднує дітей, привчає до співтворчості, до колективного переживання змісту пісні. Колективний спів дає можливість об'єднати у виконавському процесі учнів з різним рівнем загального і музичного розвитку, залучити до творчої діяльності невпевнених у собі дітей.

Підготовка учнів до вокально-хорової роботи над музичним твором припускає насамперед їх емоційне налаштування на сприйняття та відтворення певного твору. Тут важливу роль відіграє вступна бесіда або розповідь. Їх метою є зацікавлення та підготовка учнів до плідної роботи, активізувати їх увагу та настроїти на певний емоційний стан для подальшої роботи.

Емоційний фактор є універсальним регулятором налаштування гортані на певний режим роботи, який впливає на характер звучання голосу підсвідомо та цілісно.

1) обов'язкове виконання усього твору від початку до кінця, щоб у учнів виникло цілісне уявлення про твір (в деяких випадках дозволяється скорочення обсягу твору, якщо при цьому зберігається зміст і не порушується задум авторів);

2) емоційне виконання відповідно до характеру твору, його змістом та образом;

3) твір повинен бути виконаний повнозвучно, з чіткою дикцією, виразною мімікою, нюансами;

4) акомпанемент відображає характер, тому його слід виконувати емоційно, музикально, виразно;

5) в жодному разі не можна робити помилок при виконанні твору, зулинок, незнання тексту;

6) під час показу твору погляд вчителя повинен бути спрямований на учнів;

7) виконаний твір повинен створити в уяві учнів яскравий, вражаючий художній образ.

В процесі вокально-хорової роботи треба привчати учнів чути як самого себе так і товаришів по співу, звертаючи увагу на супровід вчителя.

Художнє виконання пісні - завершальний етап роботи над нею. Воно може проводитися в класі чи на позакласному заході або присвячуватися до певній події.

Процес засвоєння учбового матеріалу буде більш успішним, якщо він розвиває спеціальні прийоми творчого мислення. Для цього використовуються вправи на спритність та винахідливість, пошук оригінальних розповідей про вивчену пісню. Розвиває творче мислення музична творчість, наприклад: створення мелодій до тексту пісні або

навпаки, визначити, скласти розповідь - "Про що співається в пісні" після прослуховування мелодії пісні без її виконання.

В процесі вокально-хорової роботи над піснею вчитель повинен обов'язково фокусувати увагу учнів на гарних звуках їх голосу, хвалити їх, якщо вони заслуговують цього, заохочувати наводити самостійні приклади, вчити контролювати свій спів, та його якість.

Слід звертати увагу учнів на якість звучання, вчити їх розрізняти гарний спів, оцінювати його, прагнути до вірного виконання, щоб виховати в учнів свідоме й критичне ставлення до співу, слід постійно запитувати їх, чи правильно й красиво проспівана пісня, чи сподобалося їм власне виконання.

В розспівування учнів вчитель повинен включити вправи переважно в мажорі, щоб їх спів асоціювався в учнів з радісним настроєм, а не з нудним виконанням автоматизованих дій.

В процесі вокально-хорової роботи, учні повинні усвідомлювати співацькі завдання і спосіб їх виконання.

Спостерігаючи за учнями під час їх розспівування, кожен учитель помічав той факт, що деяким учням є незрозумілими вимоги вчителя стосовно їх співацьких завдань і способу їх виконання. Цього не слід допускати тому, що не розуміючи кінцевої мети розспівки учні швидко втрачають інтерес до співу взагалі. Щоб цього не допустити, вчитель повинен вміло поєднувати пояснення з практичним показом. Оскільки вокальний досвід, особливо молодших школярів, незначний, у співвідношенні пояснень і показу більшу роль має відігравати приємний, виразний, вірний спів вчителя. Пояснення мають спиратися на співацький досвід учнів, на образні аналогії, порівняння з слуховими, зоровими, просторовими, руховими відчуттями.

Важливою умовою успішного формування вокально-хорових навичок в процесі вокально-хорової роботи є зацікавлене, емоційне і водночас свідоме ставлення учнів до співу. Треба викликати в учнів бажання навчитися гарно співати, захоплюватися образним змістом пісні, прагнути до того, щоб учні отримували насолоду від співу.

При створенні вище перелічених педагогічних умов якість вокально-хорової роботи на уроках музики буде поступово підвищуватися, що в свою чергу, позитивно відобразиться на загальному рівні вокально-хорової культури учнів.